

Sustainable Self-Reliance of Farmers in the Irrigation Areas of Buriram Province

Charturon Thongwan

Faculty of Humanities and Social Sciences

Khon Kaen University, Thailand

Abstract

This research aimed to 1) study the potential of sustainable self-reliance of farmers in the irrigation areas of Buriram Province and 2) study satisfaction with factors or variables that will support sustainable self-reliance of farmers. This research was a mixed methods approach: qualitative and quantitative. The findings show that 1) technology factors farmers need to rely on agricultural machinery used as a labor-saving machine; 2) economic factors most farmers still rely on external loans for their daily living expenses; 3) natural resource factors most farmers have their own land and also need to continuously improve the soil to be fertile; 4) human resource factors have a labor shortage problem in farming in each production process; 5) social and political factors all farmers are members of the irrigation water users group; 6) supporting and relationships factors with external organizations, both public and private sectors have contributed to support farmers in various fields. Conclusion of the study of all six factors, it was found that all factors have a positive effect on farmers' development potential for sustainable self-sufficiency except for human resource factors that agriculture are elder that may be barriers to development. It can be solved with the continued use of appropriate stimulation and a method of working in groups that farmers are familiar with to create a strong leader of farmers.

Keywords

Self-reliance, sustainable, potential, farmers, irrigation area

CORRESPONDING AUTHOR

Charturon Thongwan, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Khon Kaen University, Khon Kaen 40002 Thailand. Email: Charturon@yahoo.com

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรใน เขตพื้นที่ชลประทานจังหวัดบุรีรัมย์

จาตุรนต์ ทองห้วน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทานในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ และ 2) ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อปัจจัยหรือตัวแปรที่จะสนับสนุนการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร เป็นงานวิจัยแบบผสานวิธี ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี เกษตรกรมีความจำเป็นต้องพึ่งพาเครื่องจักรกลการเกษตร เพื่อใช้เป็นเครื่องทุ่นแรง 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาเงินกู้จากภายนอก เป็นทุนและใช้สอยในชีวิตประจำวัน 3) ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองและยังต้องปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง 4) ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ เกษตรกรมีปัญหาด้านแรงงานในการทำเกษตรกรรมในแต่ละกระบวนการผลิต 5) ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง เกษตรกรทุกคนจะเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน 6) ปัจจัยการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชนได้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรในด้านต่าง ๆ เมื่อสรุปผลการศึกษาปัจจัยทั้ง 6 ประการ พบว่าทุกปัจจัยมีผลต่อศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร ยกเว้นปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ที่เกษตรกรค่อนข้างเป็นผู้สูงอายุ ที่อาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนา แต่ก็สามารถแก้ไขได้โดยใช้การกระตุ้นที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องและใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่มที่เกษตรกรคุ้นเคย สร้างแกนนำเกษตรกรที่มีความสามารถ

คำสำคัญ

การพึ่งพาตนเอง, แบบยั่งยืน, ศักยภาพ, เกษตรกร, เขตพื้นที่ชลประทาน

บทนำ

ภาคเกษตรกรรมนับว่ามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมากจากข้อมูลการทำสำมะโนการเกษตรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนประชากรในภาคการเกษตรมากถึง 25 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 40 ของประชากรทั้งหมด และจากข้อมูลภาวะความยากจนของประชากรไทย พบว่า กลุ่มคนที่ประสบภาวะยากจนจำนวนมากนั้นอยู่ในภาคการเกษตรแทบทั้งสิ้น โดยครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชนบท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) การพัฒนาชนบทส่งผลต่อการพัฒนาประเทศโดยทางอ้อม ซึ่งแนวทางการพัฒนาเท่าที่ผ่านมา มุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่เป็นปัจจัยทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเกิดผลต่อการพัฒนาอาชีพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน การพัฒนาด้านต่างๆ จะไม่อาจประสบผลสำเร็จตราบดีที่ประชาชนยังต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่สำคัญคือปัญหาด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรจังหวัดบุรีรัมย์

เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่อาชีพเกษตรกรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่มีความผันแปรอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง ผลผลิตและรายได้จากการเพาะปลูกขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศที่มีความแปรปรวนเกือบทุกปี ปัญหาการขาดผลผลิตและสัตว์ไม่แน่นอนส่งผลต่อความมั่นคงในอาชีพ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชากรของจังหวัดบุรีรัมย์มีความยากจนเป็นลำดับต้นๆ ของประเทศ การส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจที่เหมาะสมตลอดจนการมีองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพัฒนา แก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร ในเขตพื้นที่ชลประทาน ในเขตพื้นที่ชลประทานในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อปัจจัยหรือตัวแปรที่จะสนับสนุนการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำข้อมูลไปพัฒนาปรับปรุงแนวทางการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้ตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรให้ได้มากที่สุดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทานในจังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อปัจจัยหรือตัวแปรที่จะสนับสนุนการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ที่จะประสาน สนับสนุน หรือส่งเสริมเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ได้เข้าใจและรับรู้ถึงศักยภาพของเกษตรกร ถึงความสามารถที่จะรับการพัฒนาด้านต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. ผลประโยชน์ต่อเกษตรกร เป็นการกระตุ้นเกษตรกรให้เกิดการตื่นตัวในการพิจารณาตัดสินใจเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่จะทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
3. นำผลประโยชน์ต่อสังคม เกษตรกรเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม หากเกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ จะมีผลทำให้ประเทศหรือสังคมโดยรวมดีขึ้นด้วย

แนวคิดและทฤษฎี

ทฤษฎีและองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา

ชินรัตน์ สมสืบ (2539) ได้สรุปแนวคิดในการพัฒนาว่า การให้ความหมายของการพัฒนามีหลากหลายแตกต่างกันมากมายและไม่มี ความหมายที่สามารถครอบคลุมถึงเจตนารมณ์ของการปรับปรุง ความเป็นอยู่ของมนุษย์หรือความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงที่ดีได้อย่างแท้จริง และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปได้ แนวคิดการพัฒนาที่สำคัญมีดังนี้ 1. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ : แนวทางการกระจายความเจริญ (Economic Growth: The Trickle – Down Approach) แนวความคิดนี้ประสงค์ในการเพิ่มผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (Gross National Product : GNP) และรายได้ต่อหัวของประชาชน (Per

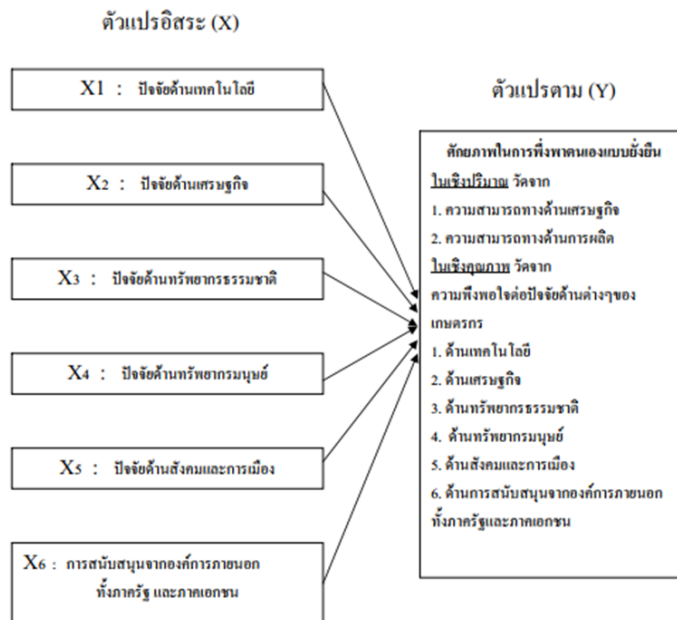
Capita Income) 2. ความจำเป็นพื้นฐาน : แนวทางสวัสดิการ (Basic Needs: Welfare Approach) ครัวเรือนที่มีความสนใจสิ่งที่จะสนองต่อความจำเป็นพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การศึกษา การสาธารณสุข ของประชาชนเป็นอันดับแรก แทนที่จะใช้ทรัพยากรไปลงทุนด้านอุตสาหกรรม 3. มนุษย์นิยม : แนวทางจริยธรรม (Humanism: The Ethical Approach) แบ่งปันผลประโยชน์ ความพยายามและความเสียสละ เพื่อให้การพัฒนามุ่งแก้ไขความยากลำบาก มีความต่อเนื่อง สร้างความยุติธรรม 4. เสรีภาพ : แนวทางการปฏิวัติ (Liberation: The Revolutionary Approach) เน้นความมีอิสระของคนจากพันธนาการของสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการพึ่งพาตนเองของชุมชนชนบท

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2542) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการพึ่งพาตนเองของชุมชนชนบทและได้ข้อสรุปว่า การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องมีการพึ่งพาตนเองใน 5 ด้าน ด้วยกัน คือ 1) พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การรู้จักวางแผนโครงการ รู้จักจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และการบำรุงรักษาให้คงสภาพอยู่เสมอเพื่อการใช้งาน ซึ่งรวมทั้งของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้วย จะทำให้ชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำไร่ หรือรวมทั้งการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน การติดต่อค้าขาย หรือแม้การประกอบอาชีพด้านการบริการ ซ่อมแซมเครื่องจักรเครื่องมือ ช่วยในการสื่อสารติดต่อกับภายนอกชุมชน ทำให้ได้ข่าวสารที่ดี ทันต่อเหตุการณ์ รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีทางสังคม การเป็นผู้นำชุมชนที่ดี การรู้จักการวางแผนโครงการการบริหารโครงการ การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น 2) พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พอสมควร ประชาชนในชุมชนเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้พอเพียงสามารถซื้อหาอาหารหรือปัจจัย 4 อย่างอื่นได้ สามารถซื้อสิ่งของยาแก้ป่วยไข้ ไปหาหมอรักษาไข้ หาเครื่องกีฬาเล่นทำให้สุขภาพแข็งแรง ซื้ออุปกรณ์การศึกษามาช่วยตัวเองและลูกหลานในการศึกษาเล่าเรียน 3) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ในชุมชน หรือสามารถหามาได้ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติ และความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เสียสมดุลธรรมชาติมากนัก ตัวอย่างเช่น ดิน น้ำ ป่า สัตว์บกและน้ำ รวมทั้งแร่ธาตุต่าง ๆ ที่มีค่าและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ 4) พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิเลสตัณหา โภคะ โลภะ หลง หรืออยากได้ อยากดี จนเกินความสามารถของตน โดยต้องเป็นคนเข้มแข็ง ปลงใจและเบิกใจ มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้ พึ่งตนเอง และยังเป็นคนรู้จักพอ 5) พึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง ภาวะการณ์ที่คนกลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของตนไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพโดยกลุ่มของตนเอง หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกก็ได้ ซึ่งเป็นการสืบเนื่องมาจากปัจจัยอื่นอีกทอดหนึ่ง เช่น การศึกษา การสื่อสารระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ตัวแบบที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์

จากการศึกษาทฤษฎี และองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังที่ได้กล่าวถึงมาแล้วในตอนต้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอตัวแบบที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์จากตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

ภาพที่ 1. ตัวแบบที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์

ความสัมพันธ์เชิงตรรกะระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม

X1 ปัจจัยด้านเทคโนโลยี มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ซึ่งได้แก่การมีเครื่องจักรกลการเกษตรที่เพียงพอกับการทำกิจกรรมสอดคล้องกับช่วงเวลาและฤดูกาล เพาะปลูกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมแปลงเพาะปลูก การมีความรู้มีทักษะที่จะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพการได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นเชิงคุณภาพและปริมาณทั้งในด้านการตลาดและการเกษตรการนำวิธีการผลิตแบบใหม่มาใช้เพื่อลดต้นทุนเพื่อเพิ่มผลผลิตและทำให้มีสุขภาพอนามัยที่ดี โดยปัจจัยดังกล่าวต้องอาศัยการเรียนรู้ให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติในที่สุด

X2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ซึ่งเกี่ยวข้องกับราคาผลผลิตที่จะสัมพันธ์กับคุณภาพของผลผลิตการเกษตรที่ผลิตออกมา การมีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอเพื่อให้กิจกรรมต่างๆดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและจะต้องมีการสร้างแหล่งเงินทุนของชุมชนตนเองให้เกิดขึ้นมาให้ได้เพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอกต้องมีการจัดการตลาดที่ดี เพื่อให้รู้ว่าจะต้องผลิตอะไรให้แก่ตลาดใดราคาเป็นเช่นไรการปรับเปลี่ยนการผลิตที่ลดต้นทุนให้มากที่สุดเพื่อให้มีกำไรเพิ่มขึ้น

X3 ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ซึ่งได้แก่ การมีที่ดินเพียงพอและที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์การมีแหล่งน้ำเพียงพอซึ่งเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานมีความได้เปรียบอยู่แล้วการมีพันธุ์พืชที่มีคุณภาพดี

X4 ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน แรงงานเป็นสิ่งจำเป็นในการทำการเกษตร ปัญหาการขาดแรงงานทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาเครื่องจักรกลทุนแรงแต่เกษตรกรต้องไม่ละเลยการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ มีความคิดอ่านที่จะนำพาตนเองและหมู่คณะไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกันด้วยการเสียสละเพื่อส่วนรวม อีกทั้งการดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดี มีความรับผิดชอบต่อนอง ครอบครัวและสังคมมีความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย สิ่งเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์กับการที่เกษตรกรจะพัฒนาตนเองไปอยู่ในระดับที่สูงขึ้น

X5 ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันไม่มีใครที่จะดำรงอยู่ได้โดยตนเอง ทุกคนต้องมีความสัมพันธ์พึ่งพากับคนอื่น การทำกิจกรรมใด ๆ ในสังคมเกษตรกรหากไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งก็ยากที่จะเอาชนะปัญหาความสามารถของกลุ่มขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำหรือตัวแทนภายในกลุ่ม อีกทั้งความพร้อมที่จะสนองตอบนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐและเอกชนที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อนอง อีกทั้งการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มหรือชุมชนอื่นย่อมเพิ่มความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น

X6 การสนับสนุนจากองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน กลุ่มหรือชุมชนที่มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนมากกว่าย่อมมีโอกาสที่จะทำให้เกิดการประสานหรือเห็นแนวทางที่จะได้รับการพัฒนาหรือการดูแลได้มากกว่าผู้ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์เพราะภาครัฐและเอกชนจะสนับสนุนความรู้ผ่านโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ อยู่มาจนมาย ที่สำคัญคือการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดหรืออาจสนับสนุนปัจจัยการผลิต เป็นต้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทานจังหวัดบุรีรัมย์ครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบไม่ทดลอง (Non-Experimental Research) ซึ่งจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากสภาพที่เป็นอยู่จริงจากประชากรที่ศึกษา โดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสำรวจสุ่มตัวอย่าง (Survey Sampling) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทานที่กรมชลประทานรับผิดชอบการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน 360 ราย ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่งน้ำของโครงการชลประทาน 16 แห่งที่มีการบริหารจัดการน้ำแล้ว

ในงานวิจัยครั้งนี้กำหนดจำนวนตัวอย่างแต่ละแห่งเป็นสัดส่วนตามขนาดพื้นที่ และกลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย

1) ผู้แทนของหน่วยงานราชการ

- 1.1) โครงการชลประทานบุรีรัมย์ จำนวน 1 ราย
- 1.2) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำน้ำรอง จำนวน 1 ราย
- 1.3) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 1 ราย
- 1.4) สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 2 ราย

1.5) ธนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 1 ราย

1.6) ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 1 ราย

2) เกษตรกร

2.1) เกษตรกรทั่วไป จำนวน 10 ราย

2.2) เกษตรกรแกนนำ 3 ราย

โดยผู้แทนหน่วยงานราชการจะเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลหน่วยงานเชิงนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรซึ่งจะมีลักษณะเช่นเดียวกันในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรทั่วไปและเกษตรกรแกนนำ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1. แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยเป็นคำถามลักษณะคำถามแบบปลายปิด (Closed – ended Questions) จำนวน 3 ข้อ เป็นคำถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open - ended Questions) เกี่ยวกับจำนวนสมาชิกในครอบครัว

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกร โดยคำถามจะแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

- 1.ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 4 ข้อ
- 2.ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 6 ข้อ
- 3.ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 4 ข้อ
- 4.ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 2 ข้อ
- 5.ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 1 ข้อ

ส่วนที่ 3 ศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน คำถามส่วนนี้เป็นการวัดระดับความพึงพอใจที่มีต่อศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยใช้มาตรวัดลิเกิร์ต (Likert Scale) ด้วยการแบ่ง การวัดความพึงพอใจออกเป็น 5 ระดับ คือ

ความพึงพอใจ มากที่สุด (ให้คะแนน = 5)

ความพึงพอใจมาก (ให้คะแนน = 4)

ความพึงพอใจปานกลาง (ให้คะแนน = 3)

ความพึงพอใจน้อย (ให้คะแนน = 2)

ความพึงพอใจน้อยที่สุด (ให้คะแนน = 1)

ซึ่งคำถามในส่วนนี้จะประกอบด้วย 6 ส่วน คือ

1. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 4 ข้อ
- 2.ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 3 ข้อ
- 3.ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 3 ข้อ
- 4.ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 1 ข้อ
- 5.ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 3 ข้อ
- 6.ปัจจัยการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ประกอบด้วยคำถาม จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของเกษตรกร โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์เกษตรกรทั่วไปและเกษตรกรแกนนำ และสัมภาษณ์ตัวแทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ลักษณะการสัมภาษณ์ไม่กำหนดรูปแบบตายตัว แต่เป็นการถามเพื่อให้ได้คำตอบที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรอิสระ และตัวแปรตามที่ศึกษา

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้สถิติ ดังนี้ 1.สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ทราบถึงลักษณะข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลทั่วไปของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ 1) ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้ในการรายงานข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรและข้อมูลทั่วไปของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเกษตร 2) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้รายงานผลค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความพึงพอใจของเกษตรกรในด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเกษตร รายชื่อและโดยรวม

ผลการวิจัย

การศึกษาและประเมินผลการศึกษาปัจจัยตัวแปรอิสระ (X) ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามโดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 ตัวอย่าง เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลแล้วสามารถจำแนกการประเมินผลการศึกษาที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดังนี้

ศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทานในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้ชายร้อยละ 73.1 จะอยู่ในช่วงอายุ 46-55 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.3 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 81.9 จำนวนสมาชิกในแต่ละครอบครัว มีครอบครัวละ 4 คนคิดเป็นร้อยละ 31.6 ส่วนจำนวนสมาชิกที่ทำการเกษตรในแต่ละครอบครัวนั้น มีครอบครัวละ 1-2 คน มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 67.5 จากการวิเคราะห์ผลการศึกษาลักษณะทางประชากรโดยทั่วไปของเกษตรกร ผลการวิเคราะห์และประเมินสามารถประเมินได้ว่าเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้และการรับรู้ของเกษตรกร ดังนั้นการพัฒนาทางด้านการเกษตรอาจไม่สามารถกระทำตามเป้าหมายขององค์การภาครัฐได้ โดยหากประเมินลักษณะครอบครัวจากข้อมูลจะเห็นว่าส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวและมีแต่พ่อและแม่เท่านั้นที่ทำการเกษตร สมาชิกในครอบครัวอาจอยู่ในวัยเรียนหรืออาจไปรับจ้างในเมือง ซึ่งปัญหาแรงงานน่าจะเป็นปัจจัยปัญหาในการพัฒนาเกษตรกรรมในอนาคต

ตารางที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
การเลี้ยงสัตว์เพื่อการเกษตร		
ชาย	263	73.1
หญิง	97	26.9
อายุ		
ต่ำกว่า 25 ปี	6	1.7
25-35 ปี	35	9.7
36-45 ปี	69	19.2
46-55 ปี	138	38.3
มากกว่า 55 ปี	112	31.1
การศึกษา		
ประถมศึกษา	295	81.9
มัธยมศึกษา	44	12.2
ปวช. ปวส. หรือเทียบเท่า	10	2.8
ปริญญาตรี	11	3.0
สมาชิกในครอบครัว		
จำนวน 1-3 คน	66	18.4
จำนวน 4 คน	114	31.7
จำนวน 5 คน	88	24.4
จำนวน 6 คน	52	14.4
มากกว่า 6 คน	40	11.1
สมาชิกที่ทำเกษตรแต่ละครอบครัว		
จำนวน 1-2 คน	243	67.5
จำนวน 3 คน	74	20.6
จำนวน 4 คน	34	9.4
มากกว่า 4 คน	9	2.5

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านเทคโนโลยีของเกษตรกร

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีการเลี้ยงสัตว์คิดเป็นร้อยละ 48.3 ซึ่งแบ่งเป็นการเลี้ยงโคร้อยละ 41.4 โดยเฉลี่ย 6.0 ตัวต่อครอบครัว และ กระบือร้อยละ 9.2 โดยเฉลี่ย 5.0 ตัวต่อครอบครัว แต่เกษตรกรไม่ได้เลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำการเกษตร 2. การมีเครื่องจักรที่ใช้ในการเกษตร ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีเครื่องจักรเพื่อทำการเกษตรร้อยละ 62.5 โดยแบ่งเป็นรถไถเดินตามเป็นจำนวนร้อยละ 58.6 มีรถแทรกเตอร์ร้อยละ 0.8 รถอีแต่น ร้อยละ 3.6 รถยนต์บรรทุกร้อยละ 6.4 และ เครื่องสูบน้ำร้อยละ 19.2 3. ส่วนการศึกษาถึงการเรียนรู้ของเกษตรกรในเรื่องความรู้ความเข้าใจในวิธีการทำการเกษตรแบบใหม่ เช่น การเกษตรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ และการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีความเข้าใจในเรื่องการเกษตรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่คิดเป็นร้อยละ 85.3 และการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์คิดเป็นร้อยละ 83.6 และ 4. วิเคราะห์ได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความพอใจที่จะใช้เครื่องมือเครื่องจักรการทำการเกษตรเป็นเครื่องทุ่นแรงแทนแรงงานสัตว์ สนใจเรียนรู้และเข้าใจวิธีการทำการเกษตรแนวทางใหม่ๆ อีกทั้งประเมินได้ว่าเกษตรกรยังเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาชีพเสริมถึงร้อยละ 48.3

ตารางที่ 2. ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านเทคโนโลยีของเกษตรกร

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเทคโนโลยี	จำนวน	ร้อยละ
การเลี้ยงสัตว์เพื่อการเกษตร		
มีสัตว์เลี้ยง	174	48.3
ไม่มีสัตว์เลี้ยง	186	51.7
จำนวนตัวอย่างเลี้ยงโค	149	41.4
จำนวนตัวอย่างเลี้ยงกระบือ	33	9.2
เครื่องจักรกลใช้งานเพื่อการเกษตร		
มีเครื่องจักร	225	62.5
ไม่มีเครื่องจักร	135	37.5
มีรถไถเดินตาม	211	58.6
มีรถแทรกเตอร์	3	0.8
มีรถอีแต่น	13	3.6
มีรถยนต์บรรทุก	23	6.4
มีเครื่องสูบน้ำ	69	19.2
การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่		
รู้และเข้าใจ	307	85.3
ไม่รู้ไม่เข้าใจ	53	14.7
การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์		
รู้และเข้าใจ	301	83.6
ไม่รู้ไม่เข้าใจ	59	16.4

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร

ผลการศึกษาพบว่า มีเกษตรกรเพียงจำนวนร้อยละ 33.6 เท่านั้นที่ใช้เงินออมของครอบครัวเป็นทุนในการทำการเกษตร ที่เหลืออีกร้อยละ 83.9 ใช้เงินทุนจากการกู้ยืม โดยกู้ยืมจากนอกระบบ (นายทุน) คิดเป็นร้อยละ 23.3 และมีเกษตรกรส่วนใหญ่กู้เงินจากในระบบมาใช้คิดเป็นร้อยละ 60.6 2. จากการศึกษาพบว่าแหล่งเงินกู้หลักๆ ที่เกษตรกรใช้บริการ คือ (1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) (2) สหกรณ์เพื่อการเกษตร และ (3) กองทุนหมู่บ้าน 3. วัตถุประสงค์ในการที่เกษตรกรกู้เงินนั้นเพื่อนำไปใช้เฉพาะในการทำเกษตรเพียงอย่างเดียวคิดเป็นร้อยละ 31.4 และเพื่อการเกษตรรวมกับกิจกรรมอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 68.6 โดยที่กิจกรรมอื่น ๆ ที่กล่าวถึง ส่วนใหญ่เป็นการนำไปใช้ในการครองชีพในครัวเรือนถึงร้อยละ 63.6 และเพื่อการศึกษาบุตรร้อยละ 20.3 4. การศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงคิดเป็นร้อยละ 86.1

ตารางที่ 3. ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ	จำนวน	ร้อยละ
เงินทุนที่ใช้ทำการเกษตร		
เงินออมของตนเอง	121	33.6
กู้ยืมนอกระบบจากนายทุน	84	23.3
กู้ยืมในระบบ	218	60.6
แหล่งเงินกู้ในระบบ		
ธ.ก.ส.	104	47.7
สหกรณ์เพื่อการเกษตร	79	36.2
กองทุนหมู่บ้าน	62	28.4
อื่น ๆ	7	3.2
การใช้เงินกู้เพื่อการเกษตรอื่น ๆ		
เพื่อการเกษตรอย่างเดียว	75	31.4
เพื่อการเกษตรและอย่างอื่น	164	68.6
การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง		
รู้และเข้าใจ	310	86.1
ไม่รู้ไม่เข้าใจ	50	13.9

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรธรรมชาติของเกษตรกร

ผลการศึกษาพบว่า 1. เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเองคิดเป็นร้อยละ 90.0 และไม่มีที่ดินคิดเป็นร้อยละ 10.0 และมีการเช่าที่ดินเพื่อทำเกษตรคิดเป็นร้อยละ 28.3 ที่ดินรวมเพื่อใช้ในการทำการเกษตรของแต่ละครอบครัว ที่มีจำนวนมากที่สุดคือจำนวน 11- 20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.2 รองลงมาคือจำนวน 6-10ไร่ จำนวน 0-5 ไร่ จำนวน 20-30 ไร่ และจำนวนมากกว่า 30 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 24.2 ร้อยละ 17.5 ร้อยละ 15.6 และร้อยละ 8.6 ตามลำดับ 2. พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยตรวจสอบคุณภาพของดินที่ใช้ในการเพาะปลูกว่ามีความอุดมสมบูรณ์ระดับใด คิดเป็นร้อยละ 86.9 3. การศึกษาเกี่ยวกับการที่เกษตรกรเลือกพันธุ์ข้าวเพื่อปลูกในพื้นที่เกษตรพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เลือกปลูกข้าวหอมมะลิคิดเป็นร้อยละ 72.5 ส่วนใหญ่พอใจในคุณภาพของพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก

ตารางที่ 4. ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรธรรมชาติของเกษตรกร

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ	จำนวน	ร้อยละ
ที่ดินทำการเกษตร		
มีที่ดินเป็นของตนเอง	324	90.0
ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง	36	10.0
จำนวนที่ดิน		
น้อยกว่า 5 ไร่	63	17.5
6-10 ไร่	87	24.2
11-20 ไร่	123	34.2
20-30 ไร่	56	15.6
มากกว่า 30 ไร่	31	8.6
จำนวนที่ดินที่เหมาะสม		
น้อยกว่า 20 ไร่	253	70.3
21-40 ไร่	74	20.6
41-60 ไร่	28	7.8
มากกว่า 60 ไร่	5	1.4
การตรวจความอุดมสมบูรณ์ของดิน		
ไม่เคย	317	86.1
เคย	43	11.9
คุณภาพของพันธุ์ข้าวที่ปลูก		
ดี	311	86.4
ไม่ดี	49	13.6
พันธุ์ข้าวที่ปลูก		
หอมมะลิ	261	72.5
พันธุ์อื่น ๆ	99	27.5

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรมนุษย์ของเกษตรกร

ผลการศึกษาข้อมูลปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ โดยที่แรงงานที่ทำการเกษตรนั้นมีทั้งทำเองและมีการจ้างงาน โดยที่ทำเองทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 25.0 ทำเองและจ้างคนอื่นช่วยคิดเป็นร้อยละ 70.3 จ้างทำทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 4.2 ส่วนเรื่องการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการทำการเกษตรนั้นพบว่า เกษตรกรได้รับการฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ 54.2 และไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ 45.8 และจากผลของการตอบแบบสอบถามยังชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าการฝึกอบรมไม่มีประโยชน์คิดเป็นร้อยละ 51.9 และเห็นว่าการฝึกอบรมมีประโยชน์คิดเป็นร้อยละ 48.0

ตารางที่ 5. ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรมนุษย์ของเกษตรกร

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะแรงงานที่ใช้ทำการเกษตรปลูกข้าว		
ทำเองทั้งหมด	90	25.0
ทำเอง-จ้างทำ	253	70.3
จ้างทำทั้งหมด	17	4.2
การเข้ารับการฝึกอบรมสัมมนา		
เคย	195	54.2
ไม่เคย	165	45.8
ประโยชน์ของการฝึกอบรมสัมมนา		
มี	173	48.1
ไม่มี	187	51.9

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสังคมและการเมือง ของเกษตรกร

ผลการศึกษาข้อมูลปัจจัยด้านสังคมและการเมือง เกษตรกรทุกรายจะเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ อีกด้วยคิดเป็นร้อยละ 61.1 โดยกลุ่มที่เกษตรกรเลือกเป็นสมาชิกประกอบไปด้วยกลุ่มหลักๆดังนี้ (1) กองทุนหมู่บ้าน (2) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ (3) กลุ่ม ธ.ก.ส. และ (4) กลุ่มการเกษตร 2. สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเกษตรกรเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานซึ่งเป็นกลุ่มหลัก และยังเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ อีก ได้มีส่วนร่วมกับการเป็นอยู่ในสังคมและรับรู้ความเป็นไปของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เห็นได้ว่าหากภาครัฐมีความประสงค์ที่เข้าไปส่งเสริมให้มีกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นไปได้โดยไม่มีอุปสรรค

ตารางที่ 6. ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสังคมและการเมืองของเกษตรกร

ลักษณะสภาพโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสังคมและการเมือง	จำนวน	ร้อยละ
การเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ		
เป็นสมาชิกกลุ่มอื่นด้วย	220	61.1
เป็นเฉพาะสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ	140	38.9
การเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น		
กองทุนหมู่บ้าน	40	18.2
เกษตรอินทรีย์	37	16.8
กลุ่ม ธ.ก.ส	32	14.5
กลุ่มการเกษตร	25	11.4
สหกรณ์เพื่อการเกษตร	8	3.6
อ.ส.ม	6	2.7
อื่น ๆ	72	32.7
ประโยชน์ของการฝึกอบรมสัมมนา		
มี	173	48.1
ไม่มี	187	51.9

ความพึงพอใจที่มีต่อปัจจัยหรือตัวแปรที่จะสนับสนุนการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ของเกษตรกร

ความพึงพอใจปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่าง ยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่าพบว่ามี ความพึงพอใจปานกลาง ในด้านการใช้เครื่องจักรกลทุ่นแรงเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเป็นของตนเอง การส่งเสริมให้นำแรงงานสัตว์มาใช้เพื่อลดค่าใช้จ่าย และการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อต่าง ๆ เพื่อตัดสินใจในการผลิต (ที่ค่าเฉลี่ย 3.7, 2.8 และ 3.0 ของแต่ละหัวข้อตามลำดับ) ซึ่งมีเฉลี่ยรวมทุกหัวข้อที่ 3.3 และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าปัจจัยด้านเทคโนโลยี เกษตรกรเกือบทุกรายจำเป็นต้องอาศัยเครื่องจักรกลการเกษตรมาใช้เป็นเครื่องทุ่นแรง ในกิจกรรมที่สำคัญคือ การเตรียมแปลงโดยการไถและคราดเพื่อให้ดินมีความเหมาะสมที่จะเพาะปลูกได้ เครื่องจักรที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรถไถนาเดินตาม โดยเกษตรกรจำนวนมากมีรถไถนาเดินตามเป็นของตนเอง

ตารางที่ 7. ความพึงพอใจปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ปัจจัยด้านเทคโนโลยี	ค่าเฉลี่ย	SD	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. การใช้เครื่องจักรกลทุ่นแรงเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเป็นของตนเอง	3.7	1.0	109 (30.3)	80 (22.2)	145 (40.3)	14 (3.9)	12 (3.3)
2. การส่งเสริมให้นำแรงงานสัตว์มาใช้เพื่อลดค่าใช้จ่าย	2.9	1.2	40 (11.1)	70 (19.4)	115 (31.9)	73 (20.3)	62 (17.2)
3. การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อต่าง ๆ เพื่อตัดสินใจในการผลิต	3.0	1.0	41 (11.4)	59 (16.4)	164 (45.6)	70 (19.4)	26 (7.2)
4. การที่ภาครัฐส่งเสริมแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ร่วมกับการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้	3.5	1.2	96 (26.7)	87 (24.2)	115 (31.9)	98 (10.6)	24 (6.6)
รวม	3.3	1.1					

ในด้านของการนำสัตว์เลี้ยงประเภทโคหรือกระบือมาใช้งานเพื่อการไถคราดเตรียมแปลง และบรรทุกปัจจัยการผลิตนั้น ในปัจจุบันมีเกษตรกรเพียงไม่กี่รายที่ยังใช้โคไถนาอยู่โดยเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก 1-2 ไร่ จากการสัมภาษณ์ เกษตรกรจะมีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีที่จะฟื้นฟูโคกระบือมาใช้งาน เพราะสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่นำมาใช้โดยให้เหตุผลว่า จะต้องลงทุนซื้อโคกระบือจะมีปัญหาเรื่องสถานที่เลี้ยง ไม่มีแหล่งอาหาร ไม่มีคนดูแลเพราะต้องไปรับจ้างหาเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญจะต้องมีการฝึกเพื่อให้สัตว์สามารถทำงานได้ ในด้านข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น

ต่ออาชีพการเกษตรนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ จะเป็นหน่วยงานราชการ ทั้งเป็นการให้ข้อมูลโดยตรงหรือโดยผ่านกลุ่มและผ่านผู้นำชุมชน ในส่วนของการปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกมาใช้รูปแบบการเพาะปลูกแบบใหม่โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในการเพาะปลูกตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และการปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ มีความสนใจที่จะร่วมโครงการที่หน่วยงานภาครัฐเข้าไปสนับสนุน เพื่อให้เป็นไปตามวาระแห่งชาติที่จะให้ปรับการผลิตการเกษตรเป็นแบบเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด

ความพึงพอใจปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า มีความพึงพอใจปานกลาง ในด้านราคาผลผลิต และรายได้จากการประกอบอาชีพ การได้รับการสนับสนุนเงินทุน จากการให้กู้ เงินอุดหนุน เงินช่วยเหลือ จากภาครัฐ และสถาบันการเงิน และระดับของการออมและการเพิ่มพูนรายได้ อย่างอื่นที่จะช่วยให้มีเงินทุนของตนเองเพิ่มขึ้น (ที่ค่าเฉลี่ย 2.7, 2.7 และ 2.6 ของแต่ละหัวข้อตามลำดับ) ซึ่งมีเฉลี่ยรวมทุกหัวข้อที่ 2.7 จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจสามารถสรุปประเด็นที่น่าสนใจ คือ ค่าใช้จ่ายในการทำนา ในการดำเนินกิจกรรมการเกษตรเกษตรกรจำเป็นต้องมีเงินทุนเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมช่วงต่าง ๆ ดังนี้ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยทั้งหมดของการทำ 1 ไร่ ของพื้นที่ทั่วไป ประกอบไปด้วย 1. ค่าเตรียมแปลง 300 บาท 2. ค่าถอนกล้า 100 บาท 3. ค่าปักดำ 400 บาท 4. ค่าเก็บเกี่ยว และ ค่านวด 550-960 บาท 5. ค่ายา ค่าปุ๋ย 520 บาท รวมค่าใช้จ่าย 1,870-2,280 หรือเฉลี่ย 2,075 บาท รายได้จากการขายข้าว ผลผลิตเฉลี่ย 480 กก./ไร่ ราคาขาย 8 บาท/กก. รายได้จากการขายข้าว 1 ไร่ เป็นเงิน 3,840 บาท เพราะฉะนั้นจะได้กำไร 1,560 ถึง 1,970 บาท หรือเฉลี่ย 1,765 บาท

ตารางที่ 8. ความพึงพอใจปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ	ค่าเฉลี่ย	SD	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ราคาผลผลิต และรายได้จากการประกอบอาชีพ	2.7	0.8	9 (13.5)	31 (8.6)	183 (50.8)	110 (30.6)	27 (7.5)
2. การได้รับการสนับสนุนเงินทุน จากการให้กู้ เงินอุดหนุน เงินช่วยเหลือ จากภาครัฐ และสถาบันการเงิน	2.7	1.0	20 (5.6)	46 (12.8)	151 (41.9)	102 (28.3)	41 (11.4)
3. ระดับของการออมและการเพิ่มพูนรายได้ อย่างอื่นที่จะช่วยให้มีเงินทุนของตนเองเพิ่มขึ้น	2.6	1.0	21 (5.8)	41 (11.4)	116 (32.2)	134 (37.2)	48 (13.3)
รวม	2.7	0.9					

แหล่งเงินทุน เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เงินลงทุนจากการกู้ยืม โดยมีแหล่งกู้ยืม 2 แหล่ง คือ 1) นายทุนเงินกู้ และ 2) แหล่งเงินกู้ในระบบ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.)

และแหล่งอื่น ๆ เช่น สหกรณ์การเกษตร สำหรับการจัดการด้านการตลาด เกษตรกรยังขาดความรู้ในเรื่อง การตลาด การรวมกลุ่มจะรวมกลุ่มในกิจกรรมการใช้น้ำ รวมกลุ่มเพื่อกู้เงินจากแหล่งเงินในระบบ รวมกลุ่มเพื่อการฝึกอบรมความรู้ แต่ยังคงขาดการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการผลิต การจำหน่ายร่วมกัน ในส่วน รายได้และการเพิ่มพูนรายได้ เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้เวลาในช่วงฤดูการทำนาประมาณ 3 – 4 เดือน โดยจะมีสมาชิกในครอบครัว ส่วนหน้ามีหน้าที่ทำการเกษตร สมาชิกที่เหลือถ้าไม่อยู่ในวัยเรียน ก็จะไป รับจ้างในตัวเมืองหรือกรุงเทพฯ

ความพึงพอใจปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า มีความพึงพอใจปานกลาง ในด้านขนาดที่ดินที่ใช้ในการประกอบอาชีพ การเกษตร การได้รับน้ำจากการจัดการน้ำของกรมชลประทาน และคุณภาพของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เลี้ยง (ที่ค่าเฉลี่ย 2.8, 3.5 และ 2.9 ของแต่ละหัวข้อตามลำดับ) ซึ่งมีเฉลี่ยรวมทุกหัวข้อที่ 3.1 จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง ในด้านคุณภาพของที่ดินนั้นส่วนใหญ่ที่ดินในเขตชลประทานใช้ทำการเพาะปลูกมานานโดยใช้ ปุ๋ยเคมีบำรุงพืชส่งผลให้โครงสร้างของดินเสีย จำเป็นต้องมีการฟื้นฟูสภาพดินโดยกรมชลประทาน ประกาศดำเนินงานตามวาระแห่งชาติ โดยตั้งเป้าหมายให้มีการลดการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีลงจนใช้ เกษตรอินทรีย์ทั้งหมด เกษตรกรในเขตชลประทานมีข้อได้เปรียบที่มีน้ำในการเพาะปลูกสมบูรณ์กว่า เกษตรกรที่อยู่นอกเขตชลประทาน โดยจะมีการส่งน้ำให้แก่พืชเสริมน้ำฝน เมื่อฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ในปริมาณและเวลาที่พืชต้องการส่งผลให้เกษตรกรที่เอาใจใส่ดูแลตามแนวทางที่เหมาะสมได้ผลผลิต สูงกว่าเกษตรกรนอกเขตชลประทาน พันธุ์พืชคุณภาพดี เกษตรกรในเขตชลประทานจะปลูกข้าวหอมมะลิ (มะลิ 105) ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของจังหวัดบุรีรัมย์มากที่สุด โดยการส่งเสริมจาก กรมส่งเสริมการเกษตรหรือจากภาคเอกชนที่นำเมล็ดพันธุ์ดีมาให้เกษตรกรขยายพันธุ์โดยกำหนดพื้นที่ที่ เหมาะสมตำบลแต่ละแห่ง เมื่อได้ผลผลิตแล้วก็จะรับซื้อในราคาที่สูงกว่าข้าวทั่วไป และหักค่าเมล็ด พันธุ์ที่นำมาใช้

ตารางที่ 9. ความพึงพอใจปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ปัจจัยด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ	ค่า เฉลี่ย	SD	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
1. ขนาดที่ดินที่ใช้ในการ ประกอบอาชีพการเกษตร	2.8	1.0	25 (6.9)	40 (11.1)	161 (44.7)	98 (27.2)	36 (10.0)
2. การได้รับน้ำจากการ จัดการน้ำของกรม ชลประทาน	3.5	1.0	67 (18.6)	104 (28.9)	144 (40.0)	31 (8.6)	14 (3.9)
3. คุณภาพของพันธุ์พืชและ พันธุ์สัตว์เลี้ยง	2.9	0.9	20 (5.6)	64 (17.8)	179 (49.7)	62 (17.2)	35 (9.7)
รวม	3.1	1.0					

ความพึงพอใจปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่ามีความพึงพอใจปานกลาง ในด้านความรู้และทักษะการผลิตที่เกษตรกรมีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.00 จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ปัจจุบันปัญหาแรงงานเป็นปัญหาสำคัญของภาคเกษตรกรรม ระยะเวลาในการทำงานจะมีเพียง 3 – 4 เดือน สมาชิกวัยหนุ่มสาวในครอบครัวเกษตรกรจึงต้องหารายได้จากการทำงานรับจ้างในเมืองหรือกรุงเทพฯ ต้องให้คนสูงอายุทำนาแทน จึงจำเป็นต้องจ้างคนอื่นมาช่วย ทำให้เกิดต้นทุนจากค่าจ้างเหล่านั้นจำนวนมาก จะมีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยที่ได้ตระหนักถึงเรื่องหาทางลดต้นทุนโดยการดำเนินงานเอง รู้จักประหยัดคอดอม พืชที่จะอยู่ได้โดยไม่มีหนี้สิน เกษตรกรในเขตชลประทานถูกกระตุ้นให้มีการดำเนินกิจกรรมการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ได้ง่าย อีกทั้งในจังหวัดบุรีรัมย์มีแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรอยู่มากมาย สามารถให้เกษตรกรไปศึกษา ดูงานและฝึกอบรมได้ เช่น มี “โรงเรียนแก่นเงินแบบคนบุรีรัมย์” ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ตำบลเมืองยาง อำเภอชำนิ จังหวัดบุรีรัมย์ ดำเนินงานโดยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตรอย่างครบวงจร

ตารางที่ 10. ความพึงพอใจปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์	ค่าเฉลี่ย	SD	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ความรู้และทักษะการผลิตที่เกษตรกรมีอยู่ในปัจจุบัน	3.0	0.7	9 (2.5)	58 (16.1)	238 (66.1)	38 (10.6)	17 (4.7)
รวม	3.0	0.7					

ความพึงพอใจปัจจัยด้านสังคมและการเมืองที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า มีความพึงพอใจปานกลาง ในด้านการต้องเสียสละ และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับกลุ่มที่เป็นสมาชิกอยู่ นโยบายของรัฐบาลด้านต่าง ๆ ที่มีผลโดยตรงต่อตัวเกษตรกร หรือที่สอดคล้องกับอาชีพการเกษตร และการกระจายอำนาจของภาครัฐในการกิจที่ไม่สลับซับซ้อนให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หรือกลุ่มเกษตรกรรับผิดชอบจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารการจัดการ (ที่ค่าเฉลี่ย 3.2, 2.8 และ 2.8 ของแต่ละหัวข้อตามลำดับ) ซึ่งมีเฉลี่ยรวมทุกหัวข้อที่ 2.9 จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง การรวมกลุ่ม เกษตรกรในเขตชลประทานจะมี 1 คนในครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน โดยมีกลุ่มย่อยที่สุดเป็นกลุ่มในระดับคูส่งน้ำ มีการกำหนดกฎ ข้อบังคับของกลุ่มกันเอง และจดทะเบียนกลุ่มไว้กับโครงการชลประทานที่รับผิดชอบการบริหารจัดการน้ำแล้วแต่ละกลุ่มก็เป็นสมาชิกของกลุ่มใหญ่ในระดับคลองส่งน้ำ และระดับอ่างเก็บน้ำตามลำดับ นอกจากนี้อาจเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ อีก เช่น กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางการเมือง เป็นต้น เกษตรกรส่วนใหญ่จะผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ อย่างน้อย 1 หลักสูตร นอกจากนี้กรมชลประทานได้ตระหนักถึงความสำคัญ

ของการเรียนรู้จึงจัดให้มีกิจกรรมการศึกษา อบรม ฝึกงานและอื่น ๆ ที่จะกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกษตรกรให้ความร่วมมือ สนองต่อนโยบายด้านต่าง ๆ ของภาครัฐเป็นอย่างดี

ตารางที่ 11. ความพึงพอใจปัจจัยด้านสังคมและการเมืองที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ปัจจัยด้านสังคมและ การเมือง	ค่าเฉลี่ย	SD	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. การต้องเสียสละ และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับกลุ่มที่เป็นสมาชิกอยู่	3.2	0.9	27 (7.5)	73 (20.3)	198 (55.0)	54 (15.0)	8 (2.2)
2. นโยบายของรัฐด้านต่าง ๆ ที่มีผลโดยตรงต่อตัวเกษตรกร หรือที่สอดคล้องกับอาชีพการเกษตร	2.8	0.9	12 (3.3)	47 (13.1)	189 (52.5)	86 (23.9)	26 (7.2)
3. การกระจายอำนาจของภาครัฐในการกิจที่ไม่สลับซับซ้อนให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หรือกลุ่มเกษตรกรรับผิดชอบจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ	2.8	1.1	23 (6.4)	66 (18.3)	126 (35.0)	107 (29.7)	38 (10.6)
รวม	2.9	0.9					

ความพึงพอใจในการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่ามีความพึงพอใจปานกลาง ในการบริหารจัดการน้ำและบริการอื่นของกรมชลประทาน เป็นไปโดยทั่วถึงและเป็นธรรม และการสนับสนุน ส่งเสริมของหน่วยงานอื่นที่ไม่ใช่กรมชลประทาน เช่น เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารด้านการตลาด การฝึกอบรมให้ความรู้ เป็นต้น (ที่ค่าเฉลี่ย 3.5 และ 2.7 ของแต่ละหัวข้อตามลำดับ) ซึ่งมีเฉลี่ยรวมทุกหัวข้อที่ 3.1 จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เกษตรกรส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับการร่วมกลุ่มทำงานเป็นทีม มีการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นประจำอยู่แล้ว อีกทั้งความได้เปรียบในเรื่องมีแหล่งน้ำสมบูรณ์ จึงมักมีภาคเอกชนเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกอยู่เสมอ

ตารางที่ 12. ความพึงพอใจการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่มีต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ปัจจัยด้านการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก	ค่าเฉลี่ย	SD	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. การบริหารจัดการน้ำและบริการอื่นของกรมชลประทาน เป็นไปโดยทั่วถึงและเป็นธรรม	3.5	0.9	53 (14.7)	135 (37.5)	125 (34.7)	31 (8.6)	16 (4.4)
2. การสนับสนุน ส่งเสริมของหน่วยงานอื่นที่ไม่ใช่กรมชลประทาน เช่น เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารด้านการตลาด การฝึกอบรมให้ความรู้	2.7	1.0	16 (4.4)	53 (14.7)	136 (37.8)	101 (28.1)	54 (15.0)
รวม	3.1	1.0					

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน นั้น ทุกปัจจัยมีผลต่อศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร ยกเว้นปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ที่เกษตรกรค่อนข้างเป็นผู้สูงอายุที่อาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนา สามารถใช้การกระตุ้นที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องและใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่มที่เกษตรกรที่คุ้นเคย และการสร้างแกนนำเกษตรกรที่มีความสามารถให้เกิดกลุ่มที่มีความเข้มแข็งเป็นตัวผลักดัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อกลุ่มเป้าหมาย

1. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี เกษตรกรต้องพึ่งพาเครื่องจักรกลการเกษตรอยู่เป็นจำนวนมาก ปัญหาการขาดน้ำมันส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิต และมีแนวโน้มราคาจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ แนวทางการใช้ประโยชน์จากพืชน้ำมัน เช่น ปาล์ม สับปะรดและการนำน้ำมันที่ใช้แล้วมาปรับปรุงคุณสมบัติให้ใช้กับเครื่องจักรกลการเกษตรเป็นแนวทางที่เกษตรกรจะต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำเพื่อเป็นการลดรายจ่าย
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ แม้ปัจจุบันจะมีแหล่งเงินทุนในระบบที่กู้ยืมได้ง่ายและขั้นตอนไม่ยุ่งยากแต่เกษตรกรต้องไม่ละเลยถึงการมีทุนของตนเองหรือกลุ่มตนเองเพราะถ้ามีกองทุนเป็นของตนเองดอกเบี้ยที่ต้องนำมาชำระก็จะนำมาเป็นประโยชน์ต่อพวกตนได้โดยตรงและหากมีเงินทุนสูงพอก็อาจให้กลุ่มอื่นกู้ยืมได้ เกษตรกรต้อง รู้จักบันทึกข้อมูลในรูปบัญชีฟาร์ม
3. ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดินของเกษตรกรโดยรวมถือว่า มีเพียงพอที่จะใช้ในการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่เกษตรกรต้องวางแผนการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้คุ้มค่า หลังทำนาเสร็จแล้ว ควรปลูกพืชในฤดูแล้งที่ใช้น้ำน้อย ไม่ต้องจ้างแรงงานหรือกู้เงินมาลงทุนและต้องมีการปรับปรุงดินโดยใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรีย์

4. ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ เกษตรกรสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ควรพัฒนาที่ตัวเกษตรกรเองก่อนคือจะต้องลดเลิกอบายมุขทั้งปวง ไม่ใช่จ่ายสิ่งไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพ สร้างความมีวินัย ซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบให้เกิดแก่ตนเอง

5. ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันอยู่แล้ว แต่ต้องทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและต้องพัฒนาเครือข่ายเพื่อขยายฐานความร่วมมือ ขยายการเรียนรู้ร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นทั้งระดับกลุ่มและเครือข่าย

6. การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกภาครัฐและภาคเอกชน ต้องมีการเปลี่ยนรูปแบบการสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือที่จะนำไปสู่การทำให้เกษตรกรพึ่งพาตนเอง เกิดความเข้มแข็งมั่นคงและต้องให้เกษตรกรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการคิดการตัดสินใจเอง รู้จักแก้ไขปัญหาเอง

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในอนาคตเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

จากการที่มีข้อจำกัดในการวิจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเวลา ที่ผู้วิจัยไม่มีโอกาสลงไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของเกษตรกร รวมไปถึงไม่มีโอกาสที่ได้เรียนรู้ในระดับลึก ซึ่งทำให้ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการศึกษาบางอย่างที่เป็นสิ่งที่จุดประกายความคิดให้กับหน่วยงานราชการ เช่น การเก็บข้อมูลเกษตรกรที่หน่วยงานราชการทำอยู่นั้น เช่น การมีเครื่องจักรกลการเกษตร ไม่มีการสำรวจเก็บข้อมูลเอาไว้ หรือการจัดการศึกษา ดูงาน ฝึกอบรมให้กับเกษตรกร ก็ขาดการติดตามประเมินผลว่าเกษตรกรนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างไร ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า การสัมภาษณ์เชิงลึก จะได้รับข้อมูลความรู้มากมายจากเกษตรกร ควรศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรโดยการสังเกตพฤติกรรมด้วย จะทำให้ได้รับทราบข้อมูลด้านอื่น ๆ ด้วย และควรที่จะศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรนอกเขตชลประทานด้วย จะได้มีข้อมูลเปรียบเทียบให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2545). *โครงการชีวิตวิถีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไพบุลย์ ช่างเรียน. (2539). *การศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เน้นการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ รวมทั้งองค์การด้านการตลาดของเกษตรกรในทศวรรษหน้า*. กรุงเทพฯ: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิชัย สุภาโส. (2549). *เกษตรอินทรีย์*. กรุงเทพฯ: สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทาน.
- วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล. (2522). *กระบวนการกลุ่ม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอดีเอสโตร.
- วิระวัฒน์ ปันนิตมัย. (2548). *การพัฒนาคนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2542). *ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ .(2550). “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550-2554”. สืบค้นจาก [http://www.nesdb.go.th/download/
article/article_20160323112418.pdf](http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20160323112418.pdf).

Translated References

- Changrien, P. (1996). *A study of economic and social conditions of Northeast emphasis on growing crops and raising economic animals including farmers' marketing organizations for the next decade*. Bangkok: Graduate school of Public Administration, National Institute of Development Administration. (in Thai)
- Electricity Generating Authority of Thailand. (2002). *Chivavithee projects for sustainable development*. Bangkok: Electricity Generating Authority of Thailand. (in Thai)
- Kejkum, W. & Chutsuppakul, K. (1979). *Group process*. Bangkok: Odeon Store Press. (in Thai)
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2000). *The National Economic and Social Development Plan (2007-2011)*. Retrieved from [http://www.nesdb.go.th/download/
article/article_20160323112418.pdf](http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20160323112418.pdf). (in Thai)
- Punnitamai, W. (2005). *Human sustainable development*. Bangkok: Graduate school of Public Administration, National Institute of Development Administration. (in Thai)
- Somseub, C. (1996). *Public participation in rural development*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press. (in Thai)
- Sunyawiwut, S. (1999). *Sociological Theory, Creation, Valuation and utilization*. (4thed). Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Suparsod, V. (2006). *Organic farming*. Bangkok: Office of Water Management and Hydrology, Royal Irrigation Development. (in Thai)

